

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת צו, שבת הגדול ופסח, תשע"ג
מספר 1010

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

תפילה במקום קרבן היא

נתן אביעזר

בפרשתנו התורה ממשיכה לפרט את הלכות הקרבנות. להלן נדון בקשר שבין הקרבנות לתפילות לפי הקביעה של רבי יהודה בן לוי: "תפילות כנגד תמידין (קרבנות) תיקנו" (ברכות כו:). כלומר חז"ל תיקנו תפילות כתחליף לקרבנות שבוטלו עם חורבן בית המקדש. אפילו לפי דעתו של רבי יוסי ברבי חנינא, הסובר ש"תפילות האבות תיקנום" (שם. אברהם תיקן שחרית, יצחק תיקן מנחה, ויעקב תיקן ערבית), דיני התפילות נקבעו לפי דיני הקרבנות.

זמני התפילות נקבעו לפי זמני הבאת הקרבנות: שחרית ומנחה בזמנים של הקרבת שני התמידים, ותפילת ערבית רשות מפני שאין מקריבים קרבנות בלילה (אף כי היום תפילת ערבית היא חובה). תפילות נוספות בשבת ובחג – תפילות מוסף, נקבעו במקום קרבן מוסף. בין הקרבנות יש קרבנות חובה, בהם קרבנות ציבור וקרבנות חטאת ואשם, וכנגדם נקבעו תפילות חובה. ויש קרבנות רשות, בהם קרבנות נדר ונדבה, ככתוב בפרשתנו: "וְאֵם-נֶדֶר אוּ נְדָבָה זָבַח קִרְבָּנוֹ" (ז:טז), וכנגדם יש תפילת נדבה, כמו שמסביר הרמב"ם (הלכות תפילה א, ט-י):

אם רוצה אדם להתפלל כל היום כולו, הרשות בידו... אסור להתפלל תפילת נדבה בשבתות בימים טובים לפי שאין מקריבים בהם קרבן נדבה אלא קרבנות חובה.

מה מטרת התפילה? יש שיאמרו שהיא פנייה לקב"ה כדי שיענה לבקשות המתפלל ושיעזור לו הן בעת צרה הן באספקת צרכיו היום-יומיים. אולם אם נעמיק מעט בעניין נראה שתפיסה זו של מהות התפילה יש לה מקום רק כאשר משווים את הקב"ה למלך בשר ודם. מלך בן-תמותה אינו ער לצרכים של כל אחד ואחד מנתיניו, ולכן יש לפרט אותם לפניו. האם עלינו לעשות כן גם בפנייתנו לקב"ה, כאילו אינו יודע מהם הצרכים והצרות שלנו? האם יש צורך בשליחת "תזכורות" שלוש פעמים ביום? ברור שתפילה, שלה מקום נכבד ביהדות, פנים אחרות לחלוטין. מטרתה העיקרית היא להזכיר לנו שכל מה שיש לנו – ממנו הוא בא. כלומר הצורך בתפילה הוא שלנו, כפי שמציינים מפרשים רבים.¹ מטרת התפילה היא להזכיר לנו שוב ושוב את תלותנו המוחלטת בחסדי הקב"ה ולעזור לנו להתמקד בהעמקת הקשר שלנו עם בורא עולם.

משמעות זו של התפילה מתבטאת גם בשורשה העברי של המילה. בכל השפות האירופיות המילה המיוחדת ל"תפילה" משמעותה "בקשה" (בגרמנית beten, באנגלית pray, בצרפתית prier, ברוסית

* פרופ' נתן אביעזר הוא פרופסור לפיזיקה ומחבר הספרים "בראשית ברא" ו"אמונה בעידן המדע".

¹ למשל: רמב"ן בפירושו לשם' יג:טז (כמעט בסוף); ספר החינוך, מצווה תל, "ברכות" (בטעמי המצווה); "מהי תפילה?"; סידור אוצר התפילות, וילנה 1914, הקדמה לחלק א, עמודים 8-11.

(molit'sya), ואילו בעברית הפועל פ-ל-ל משמעו להעלות במחשבה או להביא למודעות (ראו בר' מח:יא). פירוש זה עולה בקנה אחד עם ההסבר של הרמב"ם, שמטרת התפילה להביא אותנו להכרה בתלותנו המוחלטת בקב"ה (מורה הנבוכים ג, לב).

התורה מדגישה כי עלינו לזכור תמיד את תלותנו בבורא (דב' י:יב). ההכרה במעורבותו ומרכזיותו של הבורא בחיינו מרוממת אותנו למדרגות רוחניות גבוהות, ובזה חשיבותה של התפילה. ככל שנגיע לדרגה רוחנית גבוהה כך נהיה ראויים לקבל שפע רוחני וגשמי מהקב"ה, ואפשר יהיה לומר כי תפילותינו נענות. יתרה מזו, באמצעות התפילה אנו מתקרבים לקב"ה, וגם בזה אפשר לומר כי תפילותינו נענות ככתוב בתהלים: "אֲנִי קִרְבַּת אֶל־הַיְיָ לִי טוֹב" (עג:כח). דהיינו, עצם הקרבה לה' היא הטובה הצומחת מהתפילה. רעיון הקרבה לקב"ה מקשר בין תפילה ובין קרבת נדבה, שכן שניהם משמשים אמצעי להשגת מטרה זו. על הפסוק הראשון שעוסק בקרבת: "אָדָם פִּי־יִקְרִיב מִפֶּה קִרְבָּן לַה'" (ויק' א:ב), כתוב בפרשנים: "למה נקרא 'קרבן'? לפי שמקרב נפשו לפני בוראו", ורש"י על אתר כותב שמדובר בקרבת נדבה.

האם האמונה שהקב"ה הוא לבדו מקור כל הטוב מחייבת ויתור על צעדים מעשיים מצד האדם על-מנת לספק את צרכיו? האם יש פגם באמונתו של האדם אם הוא משתדל לעזור לעצמו באמצעים ארציים? שאלה זו נדונה בהרחבה בספרות התורנית לאורך הדורות. הרב משה פיינשטיין זצ"ל, מגדולי הפוסקים במאה העשרים, נשאל אם יש איסור כלשהו ברכישת פוליסת ביטוח, ואם פעולה כזאת פירושה חוסר אמונה בהשגחה העליונה. תשובתו הייתה חד-משמעית: לא זו בלבד שהשואל רשאי לבטח את נכסיו ואת העסק שלו, אלא אף חובה עליו לעשות כן ולנקוט כל דרך מקובלת לשמירת רכושו. אסור לאדם להזניח את אמצעי הביטחון המקובלים ולשים את מבטחו רק בהשגחה העליונה. התנהגות כזאת נוגדת את העיקרון התלמודי ש"אין סומכים על הנס".

הרב פיינשטיין ממשיך וכותב שכך בכל הנוגע לצרכים היום-יומיים של האדם. הציפייה שתפילות בלבד יביאו לאדם את פרנסתו נוגדת בהחלט את המסורת היהודית ואסורה מכול וכול. הרב פיינשטיין מדגיש שאדם מחויב לעבוד ולהשתכר לפרנסתו, וגם על אדם חולה חובה להשיג בעת הצורך את הטיפול הרפואי הטוב ביותר האפשרי. בשום אופן אין החולה רשאי להסתמך על נסים ותפילות להחלמתו ולהימנע מקבלת טיפול רפואי.

עמדתו של הרב פיינשטיין מייצגת את התפיסה של גדולי התורה מדורי-דורות. באיגרת מעניינת ששיגר הרמב"ם במאה השתים-עשרה ליהודי פרוונס שבדרום צרפת, הוא מבקר בחריפות את עיסוקיהם בתפילות ובחישובים מעולם הנסתר.⁴ הוא כותב שבני ישראל כבר עשו טעות זו בעבר, כאשר היו שקועים בעולם הנסתר, וכך הזניחו את ההתגוננות הצבאית שהיו צריכים לנקוט אל מול המתקפה שעמדה להתרחש עליהם מצד רומא. הרמב"ם תולה את ההפסד בקרב, את חורבן בית המקדש ואת הגלות שבאה בעקבותיו בהזנחת ההיבטים המעשיים של החיים. לדבריו, אילו הושקעה עבודה צבאית ומדינית כנדרש, ייתכן שתוצאות העימות עם הרומאים היו שונות. הרמב"ם אינו טוען שאין צורך בתפילות נוסף על ההתארגנות הצבאית למלחמה. הוא רק מתנגד לגישה של הסתמכות על תפילה בלבד בלא שיינקטו האמצעים הצבאיים הנחוצים. עם איום פיזי יש להתמודד באמצעים פיזיים, בהתאם לכלל התלמודי הנ"ל.

לבסוף ראוי לציין שקיימת הגבלה על תוכן התפילה. היות שההשגחה האלוקית פועלת באופן סמוי מן העין (בבא מציעא מב.), אסור להתפלל לנס גלוי. המשנה מביאה דוגמה: אם אדם מתקרב לעיר מגוריו ורואה ממרחק כי אחד הבתים עולה באש, אסור לו להתפלל שהבית הנשרף לא יהיה ביתו שלו, משום שאנשי העיר כבר יודעים איזה בית נשרף, והחזרת הבית הנשרף למצב שקודם השרפה מחייב שינוי הטבע, ואין סיכוי שדבר כזה יתרחש (ברכות ט, ג).

תפילה לקב"ה היא מרכיב יסודי ביהדות ומשמשת ערוץ תקשורת בין האדם לבוראו, אבל אין פירוש הדבר שהיא אמצעי להשגת מתנות מהקב"ה. דרכי הקב"ה נסתרות הן וכך תהיינה לעולם.

² ילקוט תימני, מדרש בתוך: מחקרים ביהדות תימן, תשנ"ט.

³ אגרות משה, אורח חיים, חלק שני, תשובה קיא.

⁴ אגרות הרמב"ם, חלק ג, אגרת לג, 'אגרת לזקני צרפת'.